

Croatia XXI (1990) — 33 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Mirko Tomasović

**FRANGEŠOVE DANTISTIČKO-TRADUKTOLOŠKE
TEME**

UDK 886.2 — Frangeš

Autor slijedi priloge dantologiji iz velikoga Frangešova znanstveno-stručnog opusa, a zbog njihovih kritičkih, interpretacijskih i teorijskih znakova.

Zavirimo li u vjekopis Ive Frangeša, doznat ćemo da je njegova sveučilišna djelatnost započela na zagrebačkoj talijanistici. Rani mu radovi također su izrazito u krugu »talijanskih tema«, kako je i nazvao svoju poznatu knjigu.¹ Taj je i dantist, tko je talijanist — izrazimo hendekasilabom jednu opću, neizbježivu gotovo činjenicu, jerbo je Dante *fons et origo* povijesnosti talijanskoga jezika i književnosti, pače njihov sinonim, poglavito za proučavatelje inozemce. Ako je talijanist *forse di Croazia*, onda već nema iznimke. Podsjetio bih samo na hrvatske profesore i pjesnike iz južnih krajeva od preporoda do postmoderne, koji su redovito kao štovatelji Dantea pokušavali i prepjevati njegove stihove. Navedimo ilustrativno samo nekoliko imena: Stipan Ivičević, Stjepan Buzolić, Ante Tresić Pavičić, Milan Begović, Vladimir Nazor, Kiruno Quien, Tonko Maroević, pa Vinke Lozovina, Mihovil Kombol, Frano Čale.* Posve je naravno, dakle, da je i Ivo Frangeš uželio reći koju o onom pjesniku, kojeg je Nazor apostrofirao poniznim »o oče, Dante«, to više što je u njegovu zavičajnom gradu, Firenci, boravio kao lektor hrvatskog jezika više semestara. Istodobno, sam prevoditelj i svjedok objavljivanja Kombolova prepjeva *Čistilišta*, iskazao je svoj stav o tom prepjevu i o problemima književnog prevođenja općenito. Držim da će biti zanimljivo slijediti te priloge iz velikoga Frangeševa znanstveno-stručnog opusa zbog njihovih kritičkih, interpretacijskih i teorijskih znakova.

Prigodom proslave sedamstote obljetnice Danteova rođenja, 26. svibnja 1965, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti priredila je svečani skup, na kojemu je prof. Frangeš imao središnje predavanje, *Dante pjesnik*.² Od tada je prošlo četvrt stoljeća, predavač je, u međuvremenu, talijanističke teme potpuno zamijenio kroatističkim, pa s nemalom znatiželjom slijedimo taj oveci esej-studiju. Na početku je postavljeno jedno intrigantno pitanje, koje vjerojatno muči svakoga suvremenog referenta o Danteu, tj. kako uravnotežiti neizmjernu literaturu o Danteovu remek-djelu sa svim njezinim teološkim, kulturološkim i inim egzegezama, s pravorijekom o pjesničkoj moći i o estetskoj receptivnosti. »Umjetnost je kadra nadživjeti i najveće pohvale«,³ Frangeš duhovito formulira svoju postavku o *Božanstvenoj komediji*. Ta se teza razrađuje i oslikava u dobro komponiranu i strukturiranu izlaganju, koje s jedne strane tvori dantistička eksplikacija ishodišta, slojeva i poetičkih kategorija spjeva, a s druge strane kritički pozor i senzibi-

¹ Ivo Frangeš, *Talijanske teme*, Naprijed, Zagreb 1967.

* Ovome nizu valja svakako pridružiti i autora, Mirka Tomasovića. — Op. ur.

² Vidi *Dante i mi*, JAZU, Zagreb 1965, o. c. u prethodnoj bilješci, str. 13—28.

³ O. c., str. 13.

litet (to su godine autorova predanja stilističkoj interpretaciji) prema pjesničkom identitetu i cjelovitosti *Komedije*. U potonjoj se dimenziji, sugerira tumač, nahodi temeljna i neiscrpna trajnost Dantea, koju usporedice potkrepljuje živom analizom probranih tercina i stihova. I tako je pred nama jedan tečan tekst, dostatno in-struktivan i dokumentiran (kao portret Dantea i donositelj provjerenih spoznaja, ali i autorski profiliran s vlastitim kritičkim čitanjem. Takvo čitanje teži omogućiti primateljev suodnos s tzv. *formom, sadržajem, značenjem* u jedinstvenosti i neponovljivosti pjesničkog koda slavnog pjesmotvora. Svoju interpretativnu metodu izravnog kontaktiranja teksta s estetičkom svrhom kritik ne napušta ni kad je posrijedi egzemplarni klasik, pjesnik nad pjesnicima. Držim da je ovaj esej primjer stapanja dviju funkcija što ih je Ivo Frangeš uspješno obavljao tečajem dugih godina, bivajući u istom mah profesorom književnosti i književnim kritičarem. Štoviše, posve je uvjeren u vrijednost i dostojanstvo predmeta kojim se bavi. »Svjestan duboke vezanosti intuicije uz jezik u kojemu se zarodila, Dante je stvorio djelo u kojemu su utjehu i smirenje nalazili vrhovni duhovi čovječanstva, pokazavši u isto vrijeme da je poezija neotuđiva potreba čovjeka i najsnažniji dokument njegov ljudskosti: njegov najpotpuniji stvaralački akt.«⁴

Recenzija Kombolova prijevoda⁵ drugog dijela *Božanstvene* pisana je za vrijeme lektorskog staža u Firenci, a objavljena je još za prevoditeljeva života. Pisana je sa stajališta stručnjaka, tada docenta za talijanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu. U uvodu recenzije docent u najboljim godinama života (35 g.), da ne velim: »Nel mezzo del cammin di lunga vita«, podsjeća na jednu bitnu označnicu *Komedije*, na njezinu izražajnu promjenljivost sukladno strukturi dijelova i kontekstu. Upozorivši na takve razlike između *Pakla* i *Čistilišta*, daje mjerodavno neuvijeno ocjenu Kombolova prepjeva, ističući da on dostiže najviši rezultat na tadašnjoj razini razvitka hrvatskoga književnog jezika. U posebnu mu vrijednost ubraja to što je očuvao ne samo izvanjski srokovni okvir, nego i poeziju, pravo mjerilo vrijednosti svakog prevoditelja. Frangešu je, očevidno, pretpostavka uspješnog prepjeva integritet izvornika, pa kod Kombola jako cijeni i vjernost »materijalnom sadržaju«⁶ Danteova *Čistilišta*. To potkrepljuje komparativnom raščlambom pojedinih mjesta, a i usporednicom sa Stanojevićevim prepjevom, te se posebno zadržaje na Kombolovoj gradbi rima. Osjetljiv za artistski zvuk, budući tumač Matoša, Vidrića i Tina, navodi zoran primjer Kombolove ingenioznosti u rimovanju latinskih i hrvat-

⁴ O. c., str. 28.

⁵ Uz *Kombolov prijevod »Čistilišta«*, *Talijanske teme*, str. 29—35, »Vjesnik«, Zagreb, 21. kolovoza 1955.

⁶ O. c., str. 31.

skih izraza. Neizravno rečeno, Frangeš očekuje od prevoditelja da odrazi sve specifičnosti izvornog teksta, pa ako Dante rabi latinski sklop *Patris mei* u poziciji rime, prevoditelj je to dužan respektirati, što Kombol i čini bez obzira na teret podudaranja latinsko-hrvatskih slogova. Iako je Mihovil Kombol, ugledni, otmjeni, sijedi gospodin, docent u najboljim godinama iznosi i neke konkretne zamjerke; romanskom ih elokvencijom uljudno pretvarajući u komplimentat: »Kao madež na lijepu licu, one kao da još više ističu ljepotu prijevoda.«⁷ Kombolova skrb za svaku pojedinost Danteove ekspresije, na koji se god način ona očitovala, jerbo je naposljetku svaka čestica tvorbeni element izvornosti i autorstva poezije, u čemu je složiti se s Croceom, zacijelo je potaknula jedno teorijsko izjašnjavaње prof. Frangeša, koji je sada već *ordinarius* na našem Sveučilištu. Na jednu vječnu traduktološku dilemu: *Je li moguće prevoditi?*⁸ on uvjetovano potvrdno odgovara. Redovni profesor problemski podastire historijat te dvojbe, i tu se ne slaže s Croceovim poznatim stajalištem da se prevoditi može samo proza. Razglabajući jednom, *Kako prevoditi Dantea?*, u svjetlu hrvatskih dugotrajnih predkombolovskih dvojbi, rado sam u prilog svojih teza citirao razborito Frangeševo mišljenje: »A koliko puta (...) prevodeći stih prozom osjetimo da nam je i širina *nevezane* rečenice preuska i da je pjesnik u nekolicu stihova *nagomilao, zbio* toliko stvarnosti da je — zapravo — jedini način da se vratimo prvobitnoj konciznosti pjesnikovoj upravo stih!«⁹ Jasno da je to oprimirano jednom Danteovom tercinom. Rasprava u beogradskom zborniku o prevođenju zanimljiva je i zbog pregleda talijanskih teorija prevođenja (De Sanctis, Gentile, Croce, Tilgher, De Lollis). Iz talijanističke faze ima još jedan srodan članak, stručni osvrt na prijevod Pratolinia.¹⁰ Prijevod je, neimenovana beogradskog autora, bio jako loš, što recenzent nije mogao otpjeti, pa je to dokumentirano pokazao. Frangeš lingvist, filolog, stilist upozoruje u što se sve može preobraziti izvornik, ako prevoditelj nije na visini zadatke i potpuno osposobljen. Transpozicija biva vulgarizacijom. Među dosta primjera skrajnjeg zastranjenja, što ih analizira nadmoćni recenzent, navodim danteskni slučaj, kad prevoditelj ne zna tko je bio Corso Donati, guelfski glavar, pa ga pretvara u Korzo-ulica. Prevoditelj, nevičan talijanskoj frazeologiji, kvalifikativ *coi fiocchi*, što bi se reklo — *odličan, super*, bukvalno prenosi *s viticama*, a recenzent komentira s podukom: »*Una traduzione coi fiocchi* značilo bi *izvrstan prijevod*, a to se za ovaj, na žalost, ne može kazati.«¹¹

⁷ O. c., str. 35.

⁸ *Zbornik radova o teoriji prevođenja*, Naučna knjiga, Beograd 1963, str. 18—23.

⁹ Mirko Tomasović, *Analize i procjene*, Split 1985, str. 81—82.

¹⁰ *Talijanske teme*, str. 308—312.

¹¹ O. c., str. 311.

Na kraju serije takvih promašaja, recenzent navodi još jedan pogolemi: »Što da čovjek kaže o tome da je Firenca veliki grad na jugu Italije, kako se to tvrdi na prvoj strani? Neka to pisac bilješke pokuša reći Firentincima!«¹²

Ovo nekoliko apostrofiranih objavaka obogaćuje dojmove, učvršćuje sudove: autor im je ne samo stručnjak temeljite naobrazbe, što se na stanovit način očekuje od onoga koji se valjano bavi poslom, već i senzibilni kritik, prosuditelj, što je poželjno u području umjetnosti, k tome stilist *coi fiocchi*, duhovit i rječit spisatelj. Jednom riječju, Ivo Frangeš, pisac velike književne kulture i istančana estetskog ukusa, hvale dostojan i štovanja vrijedan slavljenik i svečar naš!

¹² O. c., str. 312.
